

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2\(314\).10](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.2(314).10)
CZU:81'373:821.135.1.09

INDICI LEXICALI VARIATIONALI
ÎN „AMINTIRI DIN COPILĂRIE” DE ION CREANGĂ

LILIANA BOTNARI

Doctor în filologie

E-mail: botnari.liliana86@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9909-2982>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chișinău)

Lexical Indices of Variation in „Amintiri din copilărie” by Ion Creangă

Abstract

Ion Creangă's literary work is an inexhaustible source of expressiveness, which lends itself to versatile interpretations, from various perspectives, never finished. In this study, we analyze the lexical variation indices of „Amintiri din copilărie” through the prism of the variational dimensions: diachrony, diatopia, diastratia and diaphasia. Their inventory demonstrates that Ion Creangă's work abounds in contextual expressive-aesthetic meanings and is a perfect model for rendering the simultaneous harmonious functioning of these indices, which actually builds the oral and popular character of his writing. Obsolete lexical units, archaic forms, as well as words of Slavic origin are indices of diachronic and diatopic variation. The terms of popular occupations or the lexemes related to the village life and its activities become diastratic indices, their intentional insertion involving various moods, emotions or attitudes.

Keywords: indices of variation; diachronic, diatopic, diastratic, diaphasic indices; orality; archaic units; terms of popular occupations.

Rezumat

Opera crengiană este o nepuizabilă sursă de expresivitate, care se pretează la polivalente interpretări, din diverse perspective, niciodată finite. Studiul de față analizează indicii de variație lexicali ai „Amintirilor din copilărie” prin prisma dimensiunilor variaționale: diacronie, diatopie, diastratie și diafazie. Inventarierea acestora ne permite să observăm că lucrarea lui Ion Creangă abundă în semnificații expresiv-estetice contextuale și este un model perfect de redare a funcționării simultane armonioase a acestor indici, ce edifică, de fapt, caracterul oral și popular al scriiturii crengiene. Unitățile lexicale învechite, arhaice, precum și cuvintele de origine slavă sunt indici ai variației diacronice și diatopice, iar termeni ai meseriilor populare sau lexeme referitoare la viața satului și la activitățile acestuia devin indici diastratici, inserarea intenționată a acestora implicând variate stări de spirit, emoții sau atitudini.

Cuvinte-cheie: indici de variație; indici diacronici, diatopici, diastratici, diafazici; oralitate; unități arhaice; termeni ai meseriilor populare.

Delimitarea unei limbi în varietăți diacronice, diatopice, diastratice sau diafazice nu poate fi decât de ordin metodic, or, funcționarea unei limbi include toate aspectele acesteia, perspectiva completă: realizarea în timp, spațiu, în funcție de modalitățile de expresie, uz și mediu social etc. Astfel, în discursul unei persoane sau în limbajul operelor literare nu pot fi reliefate varietăți diatopice, diastratice, diafazice etc. pure, ci pot fi identificați **indicii de variație**, mărci variaționale în funcție de diversele dimensiuni variaționale, care se sudează, se modelează adaptându-se la statutul social al vorbitorului, la dialectul/ graiul pe care îl vorbește acesta, la context, la interesele profesionale proprii sau la cele ale interlocutorului etc.

Relevante, în acest sens, ni s-au părut constatările lingvistului F.-T. Olariu care menționează că „a așeza stilurile la baza diversității diastratice corespunde unei echivalări, practic, a unităților sinfazice cu cele sinstratice, fapt ce atestă strânsa corelație între variația stilistică și cea sociolingvistică în cadrul proteicului spațiu al comunicării publice” (Olariu, 2017, p. 117). Prin urmare, toate tipurile de varietăți se întrepătrund și interferează, fiind simultan prezente într-o situație de comunicare, mai ales la nivelul lexical al limbii, în care se atestă un împrumut continuu, conștient sau mai puțin conștient, între varietăți.

Limba lui Ion Creangă, colorată, dulce sau pipărată, surprinzătoare sau hazlie, cuminte sau ghidușă, este un exemplu perfect de împletire a expresivității, a oralității, a indicilor de variație ai lexicului din perspectiva dimensiunilor variaționale, toate acestea fiind ingenios edificate în diverse contexte intrinsec estetice, decodificând, astfel, talentul și intuiția artistică a scriitorului. În același sens, lingvista Viorica Molea afirmă: „limbajul oral crengian, re-gândit, re-modelat, re-estetizat în maniera unui artist precum este vestitul scriitor humuleștean, devine o sursă de re-interpretare a creației acestuia, din multiple perspective: stilistico-estetică, pragmatică, psiholingvistică, etnolingvistică, sociolingvistică etc., întrucât Ion Creangă este un scriitor mult mai complex decât cred cei ce-l analizează insistând numai asupra umorului său sau asupra jovialității sale” (Molea, 2018, p. 163).

Particularitățile esenței textului artistic crengian au fost cercetate și supuse unei analize sub diverse aspecte de către numeroși exegeți, precum Șt. Munteanu, I. Iordan, I. Coteanu, G. Călinescu, E. Simion, Z. Dumitrescu-Buşulenga ș. a., prin urmare, nu ne rămâne decât să contabilizăm și să reliefăm observațiile și interpretările acestora, identificând indicii de variație ai lexicului operei „Amintiri din copilărie”.

Ion Creangă scrie în varianta limbii vorbite, apelând la un arsenal lexical extrem de divers, autorul fiind un copil al satului, un vorbitor al limbii vii a poporului. Așadar, *Amintirile* crengiene sunt amintirile unui personaj descendent din lumea satului tradițional al secolului al XIX-lea, cu coloritul său local, rural, selecția mijloacelor de exprimare având nu doar un temei semantic, dar și simbolic, de descriere a epocii. Naratorul humuleștean relevă viața satului, activitățile cotidiene ale acestuia, grijile și interesele. Istoriorele și năzbâtiile sale, deloc puține la număr, sunt polarizate în jurul unor teme ca: activitățile țărănești, rutina zilnică, contradicțiile dintre generații, diferențele de statut, căci „Creangă a însușit arta narațiunii artistice de la povestitorul popular pe care l-a ascultat nopți întregi în vremea copilăriei și adolescenței și a reproduces procedeele generale ale limbii

vorbite, ceea ce dă un pronunțat caracter de oralitate povestirii sale” (Bahnaru, 2013a, p. 10).

Pe lângă mărcile stilistice, precum ambiguitatea, calamburul, aluzia sau echivocul, care i-au determinat „felul de a scrie”, autorul inserează lexeme regionale, **indici variaționali diatopici** sau **diacronici**, unele dintre acestea fiind identificate de către lingvista V. Molea: „Și când mă uit înapoi, doi **hojmălăi** se și luaseră după mine...”, context în care, susține autoarea, elementul regional **hojmălăi** sugerează un sentiment de frică și antipatie; *Era în sat și dascălul Iordache, fărânăitul de la strana mare, dar ce ți-i bun? fărânăitul* decodifică note peiorative de dispreț și supărare față de situația creată; *Iar țăranul, făcându-și cruce, a rămas cu gura căscată, fără să blestească un cuvânt – a blești*, în contextul respectiv, trimite spre o stare de perplexitate și de confuzie” (Molea, 2018, p. 164-165). Accesând o diversă panoplie de mijloace de exprimare sugestive, oralitatea devine o caracteristică inerentă a scriiturii crengiene, indicii de **variație diatopici** și **diastratici** ilustrând identitatea stilistică a autorului. În acest sens, enumerăm și alte elemente lexicale regionale sau populare, cum ar fi: *cotigesc în stânga și întru în ograda unui megieș al nostru*, în care verbul **a cotigi** este un regionalism, având sensul de „a coti”, „a schimba direcția”, iar substantivul **megieș** este un element popular, acestea fiind inserate pentru a conferi narațiunii nuanțe pronunțate de comic și oralitate. În contextele următoare: *Și tot cihăia mama pe tata să mă deie undeva la școală*, când mama lui Nică încearcă să-și convingă soțul de importanța învățării pentru viitorul feciorului lor, verbul **a cihăi** este un element popular, care reliefează caracterul insistent și îndârjit al mamei, decisă să obțină ce-și puse în gând; *pe vremea lui mitropolitu Iacob, care era oleacă de cimotoie cu noi* – lexemul **cimotoie** este un regionalism, cu sensul de „rudă, neam”; *Pe acest deal, Smărandă, am fugit în vremea zaveriei (...)* *de frica unei cete de turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii la Secu*, în care tatăl evocă amintirile sale, lexemul **zaveră** este o unitate învechită și regională, care se referă la Revoluția din 1821 împotriva stăpânirii turcești și conține în subtext și o încărcătură expresivă, accentuând emoțiile tatălui, copleșit de frica simțită atunci, iar **volintir** este o variantă învechită a substantivului **voluntar**, referindu-se la ostașii voluntari, care încercau să țină piept turcilor; *Și scroambele ieste a voastre is pocite* – lexemul **scroambă** este un element regional, având sensul de „cizmă grosolană sau uzată”, iar **pocite** nu face altceva decât să reliefeze și mai mult imaginea ilară și încărcată de umor, care sugerează, totodată, și sentimentul de jenă sau repulsie față de acest obiect vestimentar; *îi plăteam câte un sorocovăț pe lună, postoronca de dascălul Simeon Fosa din Țuțuieni (...)* *se sfârcăiește toată ziua la tabac, cere câte trei husăși pe lună; Când tragi sorocoveții la musteață, de ce nu te olicăiești atâta?* – unitățile lexicale **sorocovăț**, **postoroncă**, **tabac**, **husăși** sunt elemente regionale și învechite, care conturează viața satului și realitățile valabile atunci, iar verbele **a sfârcăi** și **a olicăi** sugerează note peiorative de supărare și indignare.

Din perspectiva celor enunțate mai sus, considerăm că unitățile lexicale învechite, formele arhaice, precum și cuvintele de origine slavă sunt **indici ai variației diacronice** sau **ai celei diatopice**, fiind specifici, mai ales, dialectului moldovenesc: *Și zvârr! cu pravila cea mare după călugări; să se procitească băieții și fetele* – verbul **a se prociti**, a cărui semnificație o prezintă chiar naratorul în

continuare: *adică să asculte dascălul pe fiecare de tot de-a învățat peste săptămână; să facem pocinog sfântului Nicolai cel din cui; se ținea praznicul câte-o săptămână încheiată; ahotnică pentru mine; o casă ici, sub tihăraia asta, alta dincolo de Bistrița ș. a.*

Bineînțeles, lista elementelor regionale și populare poate continua, or, toate aceste unități sau structuri lexicale, inserate intenționat în anumite contexte, implică variate stări de spirit, emoții sau atitudini, care, alături de frazeologismele, proverbele și dialogurile intercalate în narațiune, oferă dinamism și autenticitate textului lui Ion Creangă. Așadar, înțelepciunea țărănească se relevă prin zicalele și proverbele utilizate, care au o funcție de totalizare a celor spuse, de reliefare a moralei sau a învățaturii deduse dintr-o experiență trăită: *De plăcinte râde gura, de vârzare, și mai tare; tot îs mai aproape dinții decât părinții; Lucrul rău nu pierde cu una cu două; s-o luăm de-a chioara; Ce ți-i scris în frunte ți-i pus; Dar nu-i cum gândește omul, ci-i cum vrea Domnul; de unde nu-i, de-acolo nu se varsă; Omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va avea – înțelepciune de-a mamei etc.*

Este evident scopul inserării acestor secvențe, ca indici ai oralității, precum și cel al **indicilor diastratici**, ce se referă, mai ales, la o serie de meserii populare, specifice humuleștenilor. Analizând vocabularul științific și tehnic, lingvistul V. Bahnaru susține că „este necesar să facem o distincție netă între vocabularul științific și tehnic, care este de origine savantă sau străină, și cel al meseriilor, de cele mai multe ori popular, care face parte din fondul vechi al limbii” (Bahnaru, 2013b, p. 192). Astfel, în opera crengiană, referindu-ne la nivelul lexico-semantic, nu identificăm o variație diastratică în sens tradițional, ci, mai degrabă, niște mărci variaționale diastractice, reprezentate prin enumerarea mai multor meserii populare sau a termenilor populari și învechiți, arhaisme și istorisme. Pentru a exemplifica, prezentăm câteva fragmente de text în care sunt menționate unele meserii și ocupații ale timpului: *Iar vornicul Nic-a Petricăi, cu paznicul, vătămănuș și câțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo până colo, și, când deodată, numai iaca vedem în prund câțiva oameni clăie peste grămadă, și unul din ei mugind puternic.; (...) și-mi ardea sufletul în mine de sete, și ciobanii și baciul habar n-aveau de asta, numai se întorceau pe ceea parte în țipetele mele și horăiau mereu.; Abia despre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s-a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul, și a înștiințat pe tata, de a venit cu căruța și m-a luat acasă.; (...) doftorii satului (...) prăjeau niște hoștine cu său.; Petre Todosiicăi, crâșmarul nostru, așa-i că ți-a mâncat nouă sute de lei?; În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală, cu moș Fotea, cojocarul satului.; Întru una din zile, și chiar în ziua de Sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. În fragmentele selectate, identificăm meseriile: paznic, vătămănuș, cioban, baci, strungar, doftor, crâșmar, părinte, cojocar, vornic, unele dintre aceste îndeletniciri, precum vătămănuș – slujbaș însărcinat cu încasarea dărilor la sate, mazil – persoană însărcinată cu strângerea birurilor, cojocar – persoană care face sau vinde cojoace sau căciuli din blană, sau vornic – primarul satului,*

nu mai sunt actuale, ieșind din uzul limbii odată cu schimbarea regimului politic și cu depășirea contextelor politico-istorice sau fiind substituite cu alți termeni adaptați epocii, cealaltă referindu-se, mai ales, la activitățile rurale ale humuleștenilor.

Destul de frecvent atestăm un număr considerabil de lexeme referitoare la viața satului și la activitățile acestuia, care sporesc caracterul popular al narațiunii: *săpau cu cazmalele; cărau cu tărăboanțele, (...) cu căruțele, (...) cu covățile; Iară gazda (...) se proslăvea pe cuptor, între șanuri, calupuri, astrăgaci, bedreag, dichici și alte custuri tăioase, mușchea, piedecă, hască și clin, ace, sule, clește, pilă, ciocan, ghinț, piele, ață, hârbul cu călăcan, clei și tot ce trebuie unui ciubotar; giguri de sumani și lăi, și de noaten, care se vând și pănură, și cusute.*

Efectuând o clasificare tematică a substantivelor enumerate în fragmentul excerptat, se reliefează grupul lexical al *instrumentelor* utilizate de către un simplu gospodar în activitățile cotidiene, inventarul de *unelte utile unui ciubotar* sau termeni din *domeniul negustoriei*.

În același sens, Zoe Dumitrescu-Bușulenga amintește cunoștințele lui Nică referitoare la meșteșugit, agricultură sau culinarie, ultimele fiind redată cu precizie și poftă în secvențele: „un cuptor de plăcinte, câțiva pui pârpați în frigare și prăjiți în unt, o străchinoaică cu brânză cu smântână și mămăliguță” (Dumitrescu-Bușulenga, 2017, p. 195), precum și preparatele din porcul tăiat la Crăciun: *costițe de porc afumate, chiște și bufi umplut, trandafiri usturoiați și slănină din cea subțire, făcute de casă, tăiate la un loc, fripte bine și cu mămăliguță caldă...* sau: *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turte cu julfă și vărzare?; să fi avut pânțete unde să pui coliva și bucatele.* Tot acest meniu copios, atât de apetisant redat de către Ion Creangă, exprimă așteptările naratorului, cel care încearcă să-l intercaleze pe cititor în lumea din care provine, în amintirile sale, care evocă atâtea stări de spirit.

În exemplele ce urmează: *a învărti suveica; vuia satul de vatale; niște sumani să-i scoată din stative; alții să-i nvidească, și să înceapă a-i țese din nou, (...) țevi de făcut la sucală*, descoperim un Nică mai potolit, căruia îi plăcea să petreacă timpul pe lângă mama și cealaltă femeie când organizau șezători, cunoscând excelent îndeletnicirile femeiești.

De-a lungul narațiunii identificăm și **seria semantică a familiei**: *copilărie, copil, mama, tata* etc., intercalarea acestora fiind inevitabilă, decodând sentimentele de duiosie și grațitudine ale scriitorului față de cei care au plămădit „boțul de lut” din Humulești.

Bineînțeles, un ucenic care a tot citit din ceaslov și, la insistența mamei, învăța să se facă popă, nu era cu puțință să nu exceleze în cunoașterea termenilor bisericești, etalând un arsenal lexical bogat al *sărbătorilor*, or, sărbătorile în sate sunt sfinte, fiind prilejuri de a aduna toată comunitatea la un loc, de a petrece frumos, mai ales atunci când ești un copil: *Odată, vara, pe-aproape de Moși; în ziua de Sfântul Foca; La Crăciun, când tăia tata porcul; Petrecem noi sărbătorile frumos la părinți, în Humulești, și după Bobotează ne întoarcem iar în Folticeni; Nu știu cum se întâmplă, că, aproape de Bunavestire, unde nu dă o căldură ca aceea, și se topește omătul, și curg pâraiele; într-o duminică, prin carneleaga, a venit tatăl mamei ș. a. Ion Creangă cunoaște, în special, sărbătorile religioase, denumirile*

populare ale acestora, inserând, de cele mai multe ori, și unele secvențe care descriu tradițiile sătești, cu imagini încărcate de pitoresc și nostalgie. Astfel, împletirea armonioasă a întâmplărilor din copilărie cu sărbătorile sau ordonarea cronologică a evenimentelor prin prisma zilelor de sărbătoare respectate tradițional în popor caracterizează coloritul epocii și natura psihologică a personajelor crengiene.

Totodată, înregistrăm și termeni bisericești, care apar cu diverse intenții stilistico-pragmatice în unele pasaje ca: *din bățul în care era așezată fila cu cruce-ajută și buchile scrise de bădița Vasile pentru fiecare, am ajuns la trătăji, de la trătăji la ceaslov, ș-apoi, dă, Doamne, bine! în lipsa părintelui și a dascălului intram în țințirim, țineam ceaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele, și, când clămpăneam ceaslovul, câte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată; potop era pe capul muștelor!; Iar părintele, ba azi, ba mâne, aducând pitaci și colaci din biserică, a împărțit la fiecare, de ne-a îmblânzit, și treaba mergea strună; băieții schimbau tabla în toate zilele, și sâmbăta **proctanie** – în toate aceste secvențe de text, cu măiestrie artistică, naratorul își dezvăluie cunoștințele și sârguința în învățatură, dar nestrinind spiritul jovial al copilului, gândul căruia era la cireșe, la scaldat sau la pupăza din tei.*

La cele prezentate mai sus, am adăuga și fragmentele: *lainic de școlar; Și când învățam eu la școală, mama învăța cu mine acasă și citea acum la ceaslov, la psaltire și Alexandria mai bine decât mine; a face cădelniță în biserică; a ține isonul; și dascăli, și popi, și vlădici; isonar al bisericii; stăriție, monahi, ieromonahi; și câte târnosiri și sfințiri de biserici din nou, și câte soboare și revizii de fețe bisericești și politicești, și câți străini din toată lumea, și câte inimi purtate de dor, și câte suflete zdrobite și rătăcite n-au trecut prin satul nostru spre monăstiri!; s-a sfințit paraclisul, în care autorul enumeră activitățile unui școlar sau prezintă ierarhia rangurilor bisericești. Ultimul enunț amintit mai sus se remarcă, pe lângă termenii din sfera religioasă pe care-i conține, printr-o expresivitate implicită, printr-un limbaj emotiv, artistic, cu referire la acei care căutau să-și stingă dorurile rătăcind în trecere prin Humulești spre alte mănăstiri.*

Dincolo de valorile stilistice imanente ale textului, de prezentarea ansamblului de caracteristici care formau coloritul local al satului, oralitatea și jovialitatea crengiană derivă și din mărcile singulare ce țin de context, care edifică stilul crengian propriu-zis. Cu referire la cele menționate mai sus, amintim că Iulian Costache identifică în scriitura crengiană o dublă interpretare: „recursul la un limbaj popular, cu ingrediente de oralitate și specificitate locală moldovenească” (Costache, 2017, p. 20), adică o distanțare intenționată de la norma literară, și recursul la vocabularul pasiv al limbii, care „a pierdut” unele semnificații primare, ieșind din uzul comunității lingvistice.

Relevantă, în acest sens, ni se pare afirmația lui W. Labov (*apud* Gadet, 1992, p. 5-15) care susține că oamenii sunt în aceeași măsură sau chiar mai mult subiecte ascultătoare decât vorbitoare: noi ne formăm „competența eterogenă” prin confruntările noastre constante cu diferite produceri neunificate sau răzlețe. În acest context, precizăm că receptorul, cel care ascultă și recepționează o informație scrisă sau orală, reconstituie sensul în funcție de competența

sa lingvistică, interpretându-l în baza trăirilor proprii. Efectuând o analiză a sensului, ca mecanism al variabilității individuale, L. Răciulă conchide că anume „abordarea **variabilității diafazice** obligă la o interpretare a sensului în raport cu alte sensuri, sensul individual depinzând, astfel, de alte sensuri individuale” (Răciulă, 2010, p. 100). Așadar, lingvista consideră că o comunicare, o idee care este proiectată spre un receptor, generează în mintea acestuia o altă idee sau un „interpretant”, dacă e să utilizăm termenul propus de către autoare, care se constituie în limitele experienței umane a receptorului.

Prin urmare, în „Amintirile...” lui Creangă poți să vezi exact ce e scris sau poți decoda fiecare interpretare semantică, raportând cele narate, întâmplările și aventurile lui Nică, la propria copilărie, la propriile trăiri, identificându-te, pe alocuri, cu naratorul sau cu alte personaje implicate în narațiune. Suntem în acord cu afirmația lui Umberto Eco care susține că libertatea interpretativă a receptorului este ghidată de către autor, acesta urmărind „a ne insera în mod liber într-un univers care totuși este întotdeauna cel voit de autor” (Eco, 1969, p. 44), unul elaborat în funcție de factorii motivaționali ai emițătorului. Astfel, orice text al emițătorului este elaborat printr-o manipulare dibace a expresiei, solicitând o anumită atitudine sau un anumit feedback din partea receptorului. Anume acest aspect diferențiază stilurile individuale ale autorilor, construind corelația dintre expresie și conținut, motivând alegerea unor variante combinatorii sintactice sau lexico-semantică în funcție de competențele lingvistice, psihologice și de creativitate ale autorului, dar, mai ales, de competențele de percepție și de interpretare ale receptorului, cel care devine „manipulat”. În „Amintiri din copilărie”, Ion Creangă devine un „manipulator” excelent, care ilustrează cu măiestrie viața Humuleștiului și, printr-o serie de indici diafazici, intercalează cititorul în iureșul întâmplărilor copilăriei sale, făcându-l părtaș al propriilor gânduri, emoții și trăiri intense.

Din perspectiva dimensiunii **variaționale diafazice**, „Amintiri din copilărie” este o narațiune confesivă a trăirilor unui copil universal, ale copilului de la sat, din perioada când nu exista acest „boom” tehnologic și când plictisul era învins prin ghidușii și pozne. Componentele esențiale ale lucrării – oralitatea, umorul, jovialitatea, adevărurile epocii etc. – sunt prezentate de către autor printr-o construcție estetică a frazelor, prin joc de cuvinte și sensuri, abilitate crengiană, pe care o sesizează și Vl. Streinu: „Scriitor și actor totodată, fraza lui e bineînțeles scrisă, dar este mai ales jucată vocal pe un registru de intonații, în cuprinsul căruia cuvintele pot căpăta chiar sensuri contrare. Ca în limbile extrem-orientale unde cuvintele au atâtea înțelesuri câți moduli de intonație li se aplică, glasul povestașului moldovan e plin de asemenea «semanteme» (cum le spun lingviștii) nescriptice, și ele singure îi susțin identitatea” (Vianu, Cioculescu, Constantinescu, Streinu, 2009, p. 177).

Indici ai **variației diafazice** în opera crengiană „Amintiri din copilărie” sunt diversele structuri unitare fuzionate în text, care constituie niște „transfigurări frazeologice” – „schimbarea unui element component” (Molea, 2015, p. 36) pentru a obține o semnificație retorico-pragmatică, de ironizare sau pentru a reda o atitudine zeflemitoare: *înaintat în învățătură până la genunchiul broaștei; blagoslovenia lui Nicolai, făcătorul de vânătași; Logofete, brânză-n cui, lapte*

acru-n călămări, chiu și vai prin buzunar!; *Na-ți-o bună, că ți-am frânt-o* sau crearea unor unități lexicale proprii: *ai trecut de bucheludeazla și bucherițazdra* ș. a. Astfel, prin construirea dibace a acestor structuri lexicale, Ion Creangă re-inventează semnificațiile, atribuind cuvintelor sensuri noi și diverse valori pragmatico-stilistice ale ilarului.

În alte exemple ne delectăm cu structuri modificate sau cu expresii frazeologice profunde din punct de vedere conținutal și expresiv precum: *a mâncat papară*; *a-și face felul* (a-și face de cap); *începe a ne pofti pe fiecare la Bălan*; *a găti de ascultat*; *a o lua la sănătoasa*; *a se lua de la școală* (a se învoi); *fugeam de rupeam omătul*; *a boscorodi cu cimilitura* – toate acestea contribuind la nuanțarea semantică a enunțurilor și la amplificarea valențelor spiritului popular crengian.

Relevantă ni se pare și utilizarea unui flux de *construcții lexicale cu rol de metaforă* sau comparație: *Plângea de sărea cămeșa de pe dânsa* (plângea în hohote); *ne mângâia cu Sfântul Nicolai* (îi bătea, îi pedepsea prin aplicarea unor lovituri de bici); *a trage o blandă* (a împinge); *mă uitam pe furia la ușa mântuirii* (avea intenții de evadare); *altă făină se macină acum la moară* (altfel stau lucrurile); *am dogorit obrazul părintelui de rușine* (a-l face pe părinte să-i fie foarte rușine de ucenicii săi); *nu fă vorbă ca fariseul cel fățarnic. Bate-te mai bine peste gură și zi ca vameșul: Doamne, milostiv fii mie, păcătoasei, care-mi tot înbălorez gura pe bărbat degeaba* (în care, prin exemplul fariseului și al vameșului, sunt evocate personajele biblice cu care, în opinia tatălui, se identifică părinții copilului Nică); *m-am azvârlit fără sine pe părul unui cal* (a încăleca în grabă); *s-o luăm de-a chioara* (a merge în neștire, a rătăci) etc.

O trăsătură lexicală importantă este atestarea unui număr extrem de redus de neologisme, care nu poate fi motivată decât prin excluderea conștientă și intenționată a acestora de către autor pentru a păstra caracterul popular al narațiunii sau, cum am menționat și anterior, prin prisma unor factori motivaționali, urmărind finalitatea de a ghida manipulativ cititorul spre o anumită interpretare a textului.

În concluzie, călătorind a nu știu câta oară printre „Amintirile” lui Ion Creangă, ne-am delectat cu un lexic variat și, în cea mai mare măsură, marcat stilistic, prin care autorul povestește întâmplări senine, încărcate de căldură și nostalgie, redată prin construcții lexicale de factură populară, sugerându-ne diverse stări de spirit: de la haz și voie bună până la dor și beatitudine. Nota definitorie a operei lui Ion Creangă rămâne a fi îmbinarea *sui generis* a umorului și a sentimentalității, acestea fiind redată printr-o varietate bogată de forme și mijloace de expresie, menite a ne „teleporta” în viața Humuleștiului de odinioară.

Referințe bibliografice:

BAHNARU, Vasile. Limba prozei lui Spiridon Vangheli – Caracteristici funcțional-stilistice. În: *Philologia*. 2013a, LV, p. 9-22 [online]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Limba%20poeziei%20lui%20Spiridon%20Vangheli_caracteristici%20funcțional%20stilistice.pdf [citată 12.03.2020].

BAHNARU, Vasile (red. resp.). *Lexicologia practică a limbii române*. Chișinău: Profesional Service, 2013b.

COSTACHE, Iulian. Introducere. În: DUMITRESCU-BUȘULENGA, Zoe. *Ion Creangă*. Putna: Editura Nicodim Caligrafal, 2017.

DUMITRESCU-BUȘULENGA, Z., *Ion Creangă*. Putna: Editura Nicodim Caligrafal, 2017.

ECO, Umberto. *Opera deschisă: Formă și indeterminare în poeticile contemporane*. Trad. C. M. Ionescu, București: Editura pentru Literatură, 1969.

GADET, Françoise. Variation et hétérogénéité. În: *Langages*. 26e année, n°108, Hétérogénéité et variation: Labov, un bilan, sous la direction de Françoise Gadet. Paris: Larousse, 1992. p. 5-15 [online]. Disponibil: https://www.persee.fr/doc/lgge_0458-726x_1992_num_26_108_1647# [citat 15.03.2017].

MOLEA, Viorica. Revalorificarea tezaurului frazeologic în textul publicistic actual. În: *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Umanistice). 2015, nr. 10(90), p. 32-38.

MOLEA, Viorica. Valorificarea expresiv-estetică a oralității în creația lui Ion Creangă. În: *Limba Română*. 2018, nr. 7-8 (249-250), p. 161-169.

OLARIU, Florin-Teodor. *Variație și varietăți în limba română. Studii de dialectologie și sociolingvistică*. Iași: Editura Institutul European, 2017.

RĂCIULĂ, Lilia. *Variabilitatea diafazică în cadrul unor serii stilistico-istorice*. Chișinău: Bons Offices, 2010.

VIANU, Tudor, CIOCULESCU, Șerban, CONSTANTINESCU, Pompiliu, STREINU, Vladimir. *Ion Creangă. Metafora umorului*. Iași: Princeps Edit, 2009.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu” al MECC.